

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА МЕН

УДК 339.92

**ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК
КОНКУРЕНТНИХ ВІДНОСИН**

**INFLUENCE OF TRANSNATIONALIZATION FOR THE
DEVELOPMENT OF COMPETITIVE RELATIONS**

**ВЛИЯНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ
КОНКУРЕНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Циганов С.А.

Доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, E-mail: S_Tsyganov@ukr.net

Сизоненко В.О.

Кандидат економічних наук, доцент, E-mail: viktor.sizonenko@ukr.net

Циганова Н.В.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, E-mail: N_Tsyganova@ukr.net

Tsyganov S.A.

Doctor of Economics, professor of the Department of International Finance of the Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University, E-mail: S_Tsyganov@ukr.net

Syzonenko V.O.

PhD (Econ.), Associate Professor, E-mail: viktor.sizonenko@ukr.net

Tsyganova N.V.

PhD (Econ.), Associate Professor of the Banking Department of the Vadym Hetman Kyiv National Economic University, E-mail: N_Tsyganova@ukr.net

Цыганов С.А.

Доктор экономических наук, профессор кафедры международных финансов Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, E-mail: S_Tsyganov@ukr.net

Сизоненко В.А.

Кандидат экономических наук, доцент, E-mail: viktor.sizonenko@ukr.net

Цыганова Н.В.

Кандидат экономических наук, доцент кафедры банковского дела Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана, E-mail: N_Tsyganova@ukr.net

***Анотація.** Досліджено сутність транснаціоналізації як особливої стадії глобалізації економіки. Розкрито сутність транснаціональних корпорацій (ТНК), визначено їх місце у системі міжнародних економічних відносин. Проаналізовано роль ТНК в контексті їх особливого впливу на інтеграцію національних підприємств у світову економіку та основні причини руху транснаціонального капіталу на сучасному етапі. Розглянуто новітні форми впливу транснаціоналізації на розвиток*

конкурентного середовища у світовій економіці. Проаналізовано особливості національного базування транснаціональних корпорацій та їх галузевої спеціалізації.

Досліджено проблеми й суперечності функціонування ТНК як основи розвитку світової економіки на сучасному етапі та розглянуто зміни в їх діяльності як результату еволюції глобальних процесів й активізації використання інформаційно-комунікаційних технологій. Запропоновано перспективи інноваційно-інвестиційного співробітництва України з ТНК як потужного механізму виходу із довготривалої фінансово-економічної кризи. Акцентовується увага на проблемах залучення малих та середніх підприємств у мережі ТНК.

Ключові слова: глобалізація, глобальна конкуренція, міжнародна конкурентоспроможність, інновації, транснаціоналізація, трансфертні ціни, фінансова політика.

Abstract. *The essence of transnationalization as a special stage of globalization of economy is investigated. The essence of transnational corporations (TNCs) is revealed, their place in the system of international economic relations is determined. The role of TNCs in the context of their particular impact on the integration of national enterprises into the world economy and the main causes of the transnational capital movement at the present stage are analyzed. The new forms of the influence of transnationalization on the development of a competitive environment in the world economy are considered. The peculiarities of national base of transnational corporations and their branch specialization are analyzed.*

The problems and contradictions of the functioning of the TNC as the basis of the development of the world economy at the present stage and the changes in their activities as a result of the evolution of global processes and the intensification of the use of information and communication technologies are considered. The prospects of innovation and investment cooperation of Ukraine with TNCs as a powerful mechanism for the emergence of a long-term financial and economic crisis are proposed. Attention is drawn to the problems of attracting small and medium enterprises in the network of TNCs.

Key words: globalization, global competition, international competitiveness, innovations, transnationalization, transfer prices, financial policy.

Аннотация. *Исследована сущность транснационализации как особой стадии глобализации экономики. Раскрыта сущность транснациональных корпораций (ТНК), определено их место в системе международных экономических отношений. Проанализирована роль ТНК в контексте их особого влияния на интеграцию национальных предприятий в мировую экономику и основные причины движения транснационального капитала на современном этапе. Рассмотрены новейшие формы влияния транснационализации на развитие конкурентной среды в мировой экономике. Проанализированы особенности национального базирования транснациональных корпораций и их отраслевой специализации.*

Исследованы проблемы и противоречия функционирования ТНК как основы мировой экономики на современном этапе и рассмотрены изменения в их деятельности как результата эволюции глобальных процессов и активизации использования информационно-коммуникационных технологий. Предложены перспективы инновационно-инвестиционного сотрудничества Украины с ТНК как мощного механизма выхода из длительного финансово-экономического кризиса. Акцентируется внимание на проблемах привлечения малых и средних предприятий в ТНК.

Ключевые слова: глобализация, глобальная конкуренция, международная конкурентоспособность, инновации, транснационализация, трансфертные цены, финансовая политика.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Виявлення змісту та особливостей впливу транснаціоналізації на

розвиток конкурентних відносин, незважаючи на важливість обґрунтування стратегічної моделі взаємодії транснаціональних корпорацій з національними економіками, дотепер так і не прийняло остаточної парадигми. Між тим транснаціоналізація обумовлює формування усталених каналів взаємодії ТНК з національними економіками та вирішальним чином впливає на модифікацію конкурентних відносин, їх зміст, умови та параметри конкурентоспроможності національних економік.

Сучасний етап транснаціоналізації економічних відносин спричиняє зміни у характері конкурентних відносин, органічне поєднання суперництва та співробітництва суб'єктів міжнародного бізнесу. Інноваційна спрямованість в діяльності ТНК та розгортання процесів інформатизації об'єктивно спричиняє трансформацію ринкових структур міжнародної спеціалізації виробництва, загострення конкурентної боротьби та зміну форм і методів її ведення. Забезпечення високого конкурентного статусу національної економіки вимагає створення сприятливих умов для взаємодії з потужними ТНК.

Аналіз останніх публікацій. В економічній літературі проблема транснаціоналізації як об'єктивно обумовленого процесу із багаторівневими і суперечливими проявами істотно впливає на конкурентні відносини, модифікує стратегії взаємодії національних економік, коригує структурні та інноваційні зрушення, механізми управління і регулювання. Привабливість транснаціоналізації як об'єкта наукових досліджень підтверджується широким колом проблем, висвітлених в роботах відомих вітчизняних вчених, а саме: О. Білоруса, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, Ю. Пахомова, А.Поручника, О. Рогача, В. Рокочої, А. Рум'янцева, А. Філіпенка, О. Шниркова, С. Якубовського та інших. Суттєвий внесок у розробку проблеми транснаціоналізації зробили зарубіжні вчені – представники різних наукових шкіл: Й. Шумпетер, Дж. Данніг, Дж. Коллінз, Е. Пенроуз, П. Баклі та ін. Розробці теорії конкурентних відносин присвячені публікації таких вітчизняних й зарубіжних дослідників, як Ж.-Ж. Ламбен, М. Портер, К. Фляйшер, Б. Бенсуссан, Г. Азоєв, Р. Фатхутдінов, Л. Антонюк, І. Волощук, Д. Лук'яненко, Н. Ракітіна, І. Смолін, Л. Федулова та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Дослідження впливу транснаціоналізації відбувається переважно в контексті інвестиційної активності ТНК, зокрема – ТНБ, розробки питань розміщення прямих і портфельних іноземних інвестицій, глобалізації фінансової системи, особливостей конкуренції на фінансових ринках, транснаціоналізації виробництва та капіталу. Водночас дослідження екстернальних потоків фінансових ресурсів у світлі їхнього впливу на дію ринкових відносин, трансформацію форм і методів конкуренції лишається поза увагою дослідників.

Формування цілей дослідження. Мета статті полягає в аналізі особливостей сучасних процесів глобалізації, виявленні їх впливу на розвиток конкурентних відносин, результатів міжнародної конкуренції для країн із різним рівнем економічного розвитку. Узагальнення теоретичних положень, методичних і практичних рекомендацій підпорядковане обґрунтуванню пріоритетних напрямів та шляхів побудови механізмів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продуктів і послуг на національному і світовому ринках, активізації процесів партнерства українських компаній за кордоном, трансформації вітчизняного фінансового сектора з метою забезпечення його конкурентоспроможності в контексті інтеграції до світового фінансового ринку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності транснаціоналізації. Окремі автори дають загальне визначення транснаціоналізації у світлі теорії самоорганізації економічних систем, як процесу виходу компанії за національні кордони, але

обмежують розуміння її сутності лише виробничою сферою [1], інші вважають, що це якісно новий стан інтернаціоналізації господарського життя, обумовлений створенням транснаціонального капіталу [2, с. 411], або результат нових умов введення міжнародного бізнесу, що виникають унаслідок глобалізації та інтернаціоналізації виробництва [3, с. 148]. Більшість дослідників правомірно пов'язують транснаціоналізацію з діяльністю транснаціональних корпорацій, або з глобалізацією фінансових ринків. Зокрема О. Рогач вважає, що транснаціоналізація – це процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК [4, с.149].

Наведені та інші визначення сутності транснаціоналізації є вірними, але не вичерпують усіх аспектів цього складного і суперечливого процесу, який динамічно розвивається, вбирає до себе зміни в умовах, масштабах й структурі виробництва і капіталу, конкурентоспроможності на світових ринках. Транснаціоналізація, як процес посилення світової інтеграції внаслідок глобальних операцій ТНК, характеризується зростаючим масштабом цих операцій, хвилеподібним збільшенням міжнародної інвестиційної діяльності. Незважаючи на довготривале домінування Євросоюзу, США, Японії, на долю яких припадає понад 80% щорічних потоків виведення капіталу, в експорті капіталу спостерігаються певні зміни. Зокрема в останнє десятиліття друге місце в світі (після США) посідає Китай (128 і 106 ТНК відповідно). Відбувається трансформація конкурентних відносин, перехід від лінійної інновації до нелінійної, активне входження до глобалізованих ринків нових учасників, здатних випереджати конкурентів у глобальному масштабі. Тому сутність транснаціоналізації може бути визначена як загальносвітовий процес формування нових інтегративних властивостей системи взаємозв'язків між бізнес-структурами, які діють на території різних країн з метою досягнення синергійних ефектів в глобальній конкуренції від спільного функціонування. Саме трансформація конкурентних відносин змінює традиційні передумови транснаціоналізації виробництва: переливання капіталу з його надлишком за допомогою прямих іноземних інвестицій поступається транскордонним злиттям та поглинанням, що особливо помітно у фінансовій сфері [5].

Стратегія посилення конкурентоспроможності більшості ТНК передбачає відповідну реакцію на технологічні та фінансові зміни, лібералізацію інвестиційних режимів та регулювання процесів консолідації бізнесу. Головним чином це позначається на розширенні фінансових інструментів та вдосконаленні механізмів фінансування M&A, трансфертному механізмі ціноутворення, характері конкурентних відносин, і в кінцевому рахунку, посиленні позицій ТНК у глобальній економіці.

За наявними даними, ТНК контролюють більше половини світового промислового виробництва, близько 2/3 світової торгівлі, 4/5 кількості патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау. За розрахунками Дж. Данніга, частка ТНК у створенні та виробництві інновацій становить 80% [6]. За даними ЮНКТАД, більше 80% глобальних платежів здійснюється з дочірніх до материнських компаній ТНК. На думку Е. Пенроуз, в процесі інноваційної діяльності фірма трансформує її інвестиції в унікальні ресурси у вигляді матеріального, людського та організаційного капіталу з наступним створенням більш якісних продуктів з нижчими витратами [7]. Зростає роль ТНК у світовому інноваційному розвитку: частка ТНК у платежах, пов'язаних з переданням технологій, становить 80% у США та Великобританії і 90% у Німеччині [8]. При цьому ТНК мають диверсифіковану галузеву структуру: 60% складають замовлення у сфері виробництва; 37% – у сфері надання послуг; 3% – в добувній промисловості та сільському господарстві [9, с.9].

Важливими є зміни в товарній структурі світової торгівлі, використання глобальних логістичних моделей в інтересах споживачів, їх спрямованість на інноваційність розвитку. Так, в загальному обсязі світової торгівлі сировина, паливо і продовольство складають близько 20%, а на готові вироби припадає понад 80% [10]. Такі зміни можна пояснити переходом до ресурсозберігаючих технологій,

розширенням можливостей їх використання у світовій економіці. Завдяки транснаціоналізації у світовій економіці постійно зростає експорт промислового, електротехнічного та електронного обладнання, автомобілів, побутової та іншої сучасної техніки. У сфері високотехнологічного виробництва лідирують 16 ТНК таких країн як США, Японії, Тайваня [11, с.74].

Характеризуючи ТНК, в економічній літературі наголошується на потенціалі цього утворення як складової соціально-економічної системи, що поєднує науково-технологічні, торгово-сервісні, фінансові, управлінські, виробничі структури, активність яких в якості лідируючих суб'єктів світової економіки характеризується глобальним масштабом [12, с. 247]. Таке поєднання дозволяє реалізувати синергетичний ефект, перетворити ТНК, за визначенням ООН, в найбільш потужну компанію корпоративного бізнесу [9].

До найбільш важливих параметрів ТНК, що впливають на розвиток конкурентних відносин у світовій економіці, відносяться:

- виробництво або надання послуг не менше, ніж у 6 країнах;
- частка зайнятих іноземних працівників не менше 25%;
- частка капіталовкладень за кордоном в структурі активів складає не менше 25%;
- річний оборот – не менше 1 млрд. дол. США;
- обсяг реалізації товарів за межами головної (материнської) компанії складає не менше 25%;
- єдина стратегія управління розвитком національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК [13].

Формування і розвиток світової економіки обумовили зміни в організації виробничих процесів та самих ТНК. Глобальне виробництво продукції поступово посилює позиції транснаціональної системи виробництва продукції, взаємозалежність інформаційних технологій і глобалізаційних тенденцій. При цьому успішне залучення і використання ресурсів ТНК залежить від доповнення ПІІ значними інвестиціями у зміцнення національного потенціалу [14], та їх імплементації в модернізаційні процеси економіки [15]. Це може дати, на думку вчених, більший економічний ефект ніж попередні технологічні революції [2, с.149]. Інтелектуалізація ТНК сприяє трансформації не лише організаційної структури, але й переходу до моделі віртуальної ТНК, що займається переважно стратегічними питаннями розвитку. Таким чином до традиційних чинників конкурентоспроможності ТНК (ефект масштабу виробництва, трансфертне ціноутворення, формування стратегічних альянсів) додаються нові, що посилює та видозмінює конкуренцію ТНК.

Інноваційна діяльність ТНК справляє суттєвий вплив на процеси модернізації за рахунок безперервного зростання витрат на пошук та імплементацію інновацій, трансфер технологій. Позитивний досвід накопичений в діяльності таких корпорацій як Volkswagen, Samsung Electronics, Microsoft, Intel, Google, Novartis, Toyota Motor [16], у нових індустріальних країнах Азії – найбільших експортерах високотехнологічної продукції [17]. У той же час проведені дослідження свідчать, що якщо у країнах ЄС, Японії, Китаю, США та інших переважають обсяги експорту товарів високого ступеня переробки (технологічна компонента), та в Україні, Білорусі, РФ ситуація діаметрально протилежна – інвестиційні товари складають 6-13%, споживчі товари – 5-30%, а товари проміжного споживання – 50-85% [17]. Це є підтвердженням того, що застосування конкурентоспроможних технологій позитивно впливає на структуру експорту, і навпаки: недостатній рівень інноваційного розвитку зумовлює консервацію низькоефективної структури економіки, ускладнює взаємодію місцевих підприємств з потужними ТНК, збільшує технологічний розрив між країнами з різним рівнем інноваційності.

Це дозволяє розглядати ТНК як інструмент прискорення інноваційно-інвестиційних процесів у разі залучення підприємств менш розвинених країн до

технологічного базису корпорацій. Але ставши головними гравцями глобальної економіки, ТНК не спроможні забезпечити стабільність її розвитку.

Індикатором впливу транснаціоналізації на розвиток конкурентних відносин є малий та середній бізнес, який зазвичай розглядають переважно в контексті розвитку внутрішнього ринку. Проте зростаюча інтеграція національних економік істотно вплинула на екзогенізацію діяльності малих та середніх фірм. Цьому сприяло динамічне зростання ліцензійної торгівлі, субконтрактних відносин, використання сучасних інформаційних технологій тощо. У світовій практиці малі та середні підприємства взаємодіють з ТНК шляхом поширення та комерціалізації виробничих і збутових мереж, транснаціоналізації сфери послуг. Протягом останніх років, за оцінкою дослідників, спостерігається зростання обсягів аутсорсингу для інформаційномістких професійних послуг, таких як R&D, фінансові та логістичні послуги тощо [18, с. 166], наданих підприємствами малого та середнього бізнесу. У цих умовах малі та середні фірми, завдяки стратегії диференціації та вузької спеціалізації, виявляються здатними до ефективної взаємодії з ТНК, включеними в сталу систему господарських та фінансових зв'язків. Про це свідчить досвід таких гігантів автомобільної індустрії, як «Тойота», «Вольво» та інших.

Під впливом новітніх інформаційних технологій активізація руху товарів, капіталів і робочої сили зумовлює загострення конкурентної боротьби за ринки збуту і ресурси. Виникає гіперконкуренція – сучасна форма конкуренції, яка має всеохоплюючий характер і супроводжується маніпулюванням ТНК значними фінансовими й інвестиційними ресурсами [19, с.12]. При цьому розвиток конкурентних відносин поширюється і на національні економіки, змушуючи їх орієнтуватися при розробці економічної політики на вимоги транснаціоналізації. Особливо це стосується створення необхідних умов для формування і розвитку людського капіталу, які в значній мірі залежать від розвитку специфічних національних ресурсів міжнародної конкуренції [20, с.74].

Специфіка залучення українських суб'єктів господарювання до процесів транснаціоналізації пов'язана, передусім, з олігархічною побудовою економіки, її монополізацією. Підприємства багатьох важливих галузей економіки (машинобудування, металургія, вугільна та хімічна промисловість та ін.) перебувають у приватній власності обмеженого кола осіб, які, за сприяння влади, блокують конкуренцію. Це негативно позначається на цінах, знижує стимули до інновацій та інвестицій, блокує ефективний розвиток конкурентних відносин. Зокрема, недопущення або обмеження владою на український ринок іноземних будівельних компаній зумовлює значне завищення цін на нерухомість і житло фінансово-олігархічними групами. Розв'язати цю ситуацію можливо лише за умов оптимізації взаємодії між власним бізнесом та владою, цивілізованої участі у міжнародному поділі праці. Адже економічна автаркія зумовлює відставання країни від світових досягнень науки, технологій, ефекту інтеграційних форм взаємодії.

Крім того сучасний стан інноваційної діяльності в Україні дає підстави стверджувати, що за такими параметрами, як динаміка науково-технічної діяльності, розвиток інститутів інноваційної інфраструктури та попит на інновації на внутрішньому ринку вона не відповідає вимогам транснаціоналізації. Протягом тривалого часу (20-25 років) падіння інноваційної активності відбувається на фоні деякого погравлення в окремі періоди інвестиційних процесів. У структурі фінансування інноваційної діяльності найбільшу питому вагу займають власні кошти підприємств (майже 70%) при загальному зростанні обсягу інноваційних витрат. Якщо в структурі капіталу європейських та американських компаній частка нематеріальних активів становить майже 50%, а в Японії почала наближатися до 60%, то в Україні вона не перевищує 1% [21, с.295]. Рівень державного фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності лишається вкрай незадовільним і вимагає з урахуванням

кризового стану науки збільшення принаймні в 4-5 разів. Підґрунтям для цього може бути формування грошової бази під бюджетні задачі розвитку науки і активізації інноваційної діяльності. Доцільно покращити умови для ринкової організації венчурного бізнесу шляхом формування мережі інноваційних фондів, поживати участь комерційних банків у довгостроковому кредитуванні. Нові можливості для фінансування інноваційних проектів надає використання фінансових технологій. Певною мірою фінтехкомпанії створюють конкуренцію традиційному бізнесу і діяльності фінансових інституцій [22].

Транснаціоналізація з притаманною цьому процесу орієнтацією на інноваційний тип розвитку у разі невідповідності нововведень реальним потребам економіки здатна викликати негативний мультиплікаційний ефект. Але якщо потужний регуляторний та фінансовий потенціал розвинених країн дозволяє нейтралізувати небезпечні прояви глобалізації, то для менш розвинених учасників міжнародної взаємодії наслідки можуть бути значно гіршими. Наприклад, перебільшення значення інформаційної економіки в умовах ослаблення взаємозв'язків даного сегменту ринку з традиційною економікою, приплив спекулятивного капіталу у галузь «hi-tech» послабили у США та інших країнах інтерес інвесторів до ринку акцій високотехнологічних компаній.

Світовий досвід показує, що лише економіки тих країн, які виробили національні глобальноорієнтовані стратегії, де враховано загрози від транснаціоналізації, забезпечили позитивний ефект від співробітництва з ТНК. Потенціал конкурентоспроможності закладається в процесі радикальних змін, умов що змушують підприємства безперервно здійснювати технологічні нововведення, реалізовувати інновації, а економічну систему – структурно трансформуватись. При цьому інноваційна модель розвитку передбачає зміну функцій держави з урахуванням впливів діяльності ТНК на території країни (див. рис. 1).

Рис. 1. Взаємозв'язок транснаціоналізації і конкурентних відносин

Технологічна конкурентоспроможність характеризується зростанням продуктивності праці, ефективним використанням ресурсів, значною часткою науково-технічної продукції у світовій торгівлі і високим рівнем життя населення. Поширення новітніх технологій, які продукуються ТНК, вимагають формування такого середовища, у якому при транснаціоналізації національні інноваційно активні підприємства підвищують свої конкурентні переваги на внутрішньому і світовому ринках.

Світовий досвід показує, що характер, структуру науки, освіти, фінансування взаємодії на внутрішньому ринку найкраще забезпечують кластери. На наш погляд, інноваційні кластери мають можливість отримати обопільну вигоду як з ТНК, так і з національними суб'єктами господарювання. Передача по технологічному ланцюжку товарів із високою споживчою цінністю перетворює інновації в основний інструмент досягнення конкурентних переваг. Зарубіжні філії ТНК в Угорщині, Польщі, Чеській Республіці та в інших країнах перетворилися у важливе джерело продукування інновацій. Основними причинами активізації діяльності ТНК в цих та багатьох інших країнах є можливість перетворити інвестиції в нематеріальні активи у вигляді патентів, технічних знань, авторських прав, торговельних марок, які легше, ніж матеріальні активи, перенести з однієї країни до іншої, де вони за сприятливих умов швидко трансформуються у додаткові виробничі потужності за відносно низьких витрат. Водночас розгортання діяльності ТНК в інших країнах обумовлює необхідність адаптації технологій до місцевих потреб, створення умов для реалізації своєї продукції на нових ринках. Для інтеграції інновацій потрібна спільна діяльність у сферах виробництва наукоємної продукції, адже зростання витрат на проведення досліджень у зв'язку з підвищенням їх складності обумовлює необхідність розподілу навантаження між різними учасниками інтегративного процесу.

Загальна фінансова політика ТНК спрямована на досягнення динамічного збалансування транснаціонального виробництва. Водночас політика інноваційного розвитку в контексті транснаціоналізації, орієнтована на поглиблення співробітництва з ТНК, і передусім використання прямих іноземних інвестицій і технологічних розробок, для приймаючих країн криє істотні загрози, а саме:

- існує потенційна можливість блокування вітчизняних інноваційних розробок, якщо у них не зацікавлені ТНК або вони є конкурентами по відношенню до іноземних розробок;
- різні форми мотивації науково-технічних кадрів, розробників нововведень, розбіжності в рівнях оплати і стимулювання для вітчизняних і зарубіжних партнерів, що веде до неузгодженості інтересів;
- намагання приймаючих країн зберегти під своїм контролем захищені авторськими правами знання при зворотньому намаганні ТНК використовувати їх повною мірою.

Крім того, нестабільна економічна і геополітична ситуація, знецінення національної валюти більше ніж у три рази спричинили за останні чотири роки відтік капіталів ТНК, спад інвестицій. По суті, ефективними для інвестування за цих умов є лише компанії-експортери, які за відносно низьким курсом гривні здатні реалізувати свою продукцію.

Найбільшими компаніями, що інвестували в економіку України в останні два десятиліття, були такі як Mittal Steel, Siemens, Volhswagen, Deutsche Telecom, Sony, Panasonic, ТНК-ВР, Coca-Cola, San-Interbrew, Nestle, Philip Morris, Reemtsma, Raiffeisen Bank, Erste bank, McDonalds, Metro Cash & Carry, Billa та деякі інші [23]. Але лише харчова, тютюнова і фармацевтична промисловість є об'єктом інвестування у виробничому секторі, де-факто домінує невиробничий сектор – фінанси, страхування, торгівля. У цих умовах потрібно суттєво поліпшити інвестиційну привабливість країни шляхом подолання політичної, монетарної та фіскальної кризи, недосконалості

механізмів захисту прав власності. В Україні існують суттєві проблеми щодо довіри до держави, фінансових інституцій, навіть грошової одиниці. Зокрема незахищеність прав інвесторів деформує поведінку власників банків та інших компаній [24, с. 503-507]. Інвестиційну привабливість вітчизняних ринків суттєво знижує і стан конкурентного середовища та відсутність дієвих механізмів його регулювання. Отримання преференцій з боку держави, неринкові методи суперництва відлякують як зарубіжних, так і вітчизняних інвесторів. Особливо це відчутно на ринку фінансових послуг, який у більшості сегментів є фактично олігополістичним [25, с. 147-154].

Розвиток конкурентних відносин у світовій економіці характеризується не лише загостренням боротьби за ресурси та ринки, але й появою можливостей для виникнення нових форм співробітництва, які демонструють здатність інтегруватися в ланцюжки ТНК. Що стосується України, то для її економіки важливу роль в транснаціоналізації здатні відігравати фінансово-промислові групи (ФПГ), які забезпечують інтеграцію промислового, фінансового й інтелектуального капіталу. Незважаючи на втрату цими утвореннями інноваційності, вони значною мірою зберегли науково-технологічний потенціал. Це пояснюється більш широкими можливостями фінансування й інвестування новітніх технологій, прискореного впровадження розробок та їх комерціалізації.

Наближення до параметрів, притаманних багатьом світовим корпораціям, вимагає зламу негативної тенденції зменшення наукових і науково-технічних кадрів в корпоративному секторі, посилення орієнтації на зростання долі витрат на дослідження і розробки. Так, у провідних ТНК доля цих витрат перевищує 65%, а питома вага корпоративного патентування у загальній чисельності патентів досягає 75-80% [26, с.81]. Незважаючи на експортну орієнтацію українських ФПГ у цілому випуск високотехнологічної продукції має визначатися адекватним вектором розвитку ринків збуту – від національного до світових. У цьому випадку внутрішній ринок буде відігравати роль потужного катализатора транснаціоналізації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Транснаціоналізація як продукт розвитку міжнародних економічних відносин істотно впливає на розвиток конкуренції у світовій економіці. Спираючись на інновації, ТНК використовують ефект масштабу у питаннях маркетингу, виробництва і управління нововведеннями, торгівлі не лише у національному, але й у світовому економічному просторі. Рушійною силою транснаціоналізації все більшою мірою стає міжнародний рух капіталу, кредитування та фінансування виробництва високотехнологічних продуктів і послуг.

У розпорядженні ТНК є унікальні механізми та інструменти розвитку конкурентних відносин: масштабні прямі іноземні інвестиції; витрати на НДДКР та інноваційні продукти і технології; участь в угодах М&А. Проте, що стосується можливостей впливу транснаціоналізації на підвищення конкурентоспроможності економіки України, цей потенціал значною мірою втрачається. Дотепер національна економіка функціонує як сировинний та енергетичний придаток зовнішнього (світового) ринку з домінуванням низьких технологій. Слабкість інклюзивних інститутів як відображення депресивного стану економіки проти впливу екстративних економічних і політичних інститутів стримують процеси партнерства українських компаній з ТНК за кордоном, не дозволяють Україні стати повноправним партнером більш розвинених країн.

Особливої актуальності набуває прискорення інноваційних процесів, зміна стратегічних орієнтирів зовнішньоекономічної політики за рахунок перебудови внутрішньої структури економіки, політики доходів, інших заходів, здатних стримати відтік науково-технічних кадрів, кваліфікованих робітників за межі національної економіки. Створення необхідних інституційних умов для зростання економіки і досягнення міжнародної конкурентоспроможності зачіпає коло питань залучення малих і середніх підприємств в мережі ТНК, посилення транснаціоналізації технологічних

парків, перетворення в провідні експортноорієнтовані галузі виробництва, безпосередньо пов'язані з реалізацією конкурентних науково-технічних переваг.

Перспективними є подальші дослідження, спрямовані на виявлення впливу транснаціоналізації на задоволення базових потреб економіки і населення; стан і динаміку інтелектуального і людського капіталу; соціальну ефективність посилення транснаціоналізації; адекватність економічної політики світовим загрозам.

Список використаних джерел

1. Вафина Н.К. Транснационализация производства в свете теории самоорганизации экономических систем: монография / Н.К. Вафина. – М.: Изд-во КГФИ, 2002. – 316 с.
2. Куцик П.О. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія / П.О. Куцик, О.І Ковтун, Г.І Башнянин. – Львів: ЛКА, 2015. – 594 с.
3. Міжнародний бізнес: підручник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. – 623 с.
4. Рогач О.І. Міжнародні інвестиції: теорія і практика міжнародного бізнесу: підручник / О.І. Рогач. – К.: Либідь, 2005. – 720 с.
5. Циганов С.А. Формування глобального фінансового середовища / С.А. Циганов, Н.В. Циганова // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – 2012. – Випуск 110, ч.1. – С. 54-56.
6. Dunning J. Multinational Enterprise and the Global Economy / J.A. Dunning. – MA: Addison-Wesley. 1993. – 305 p.
7. Пителис Х.Н. Транснациональная компания: трактовка з позиций ресурсной концепции / Х.Н. Пителис // Российский журнал менеджмента. – Т.5. – 2007. – № 11. – С.21-40.
8. Fortune Global 500 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // fortune.com/fortune 500](http://fortune.com/fortune500).
9. Майанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними компаніями // Аналітичне видання фонду ім. Фрідріха Еберта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http //www.fes.kiev.ua/](http://www.fes.kiev.ua/)
10. World economy: Global FDI: the rocky road to recovery [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http //viewwire eiv.com/index](http://viewswire.eiv.com/index)
11. Ткаченко Д.О. Сутність транснаціоналізації та особливості діяльності ТНК в умовах глобальної економіки / Д.О. Ткаченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 13. – С. 72-76.
12. *Титов А.Н. Тенденции формирования транснациональных корпораций / А.Н. Титов // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – 2011. - № 4. – С. 247-248.*
13. World Investment Report 2017. Transnational Corporations... Industries and Development – UNCTAD, United Nations, New York and Geneva, 2017. – URL:<http://unctad.org/>
14. Groizard Jose Luis. Technology Trade / Jose Luis Groizard – University of the Balearic Islands, 2008. – 33 p.
15. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: навчальний посібник // Ю.М. Бажал. – К.: Заповіт, 1996. – 238 с.
16. The 2015 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. [Електронний ресурс]: Publications Office of the European Union Luxembourg. 2015. – 114 p. – Режим доступу: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard15.html>
17. United Nations. Comtrade database. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://comtrade.un.org/>

18. Вітренко А.О. Сервісна економіка: теорія, сучасні виклики та глобальні тренди: монографія / А.О. Вітренко. – К.: Знання, 2016. – 413 с.
19. D'Aveni Richard F. Hypercompetition closes in – Mastering Global Business / Financial Times Special Report. – 1998. – Febr. 6. – p. 12.
20. Філюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія / Г.М. Філюк. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 404 с.
21. Сизоненко В.О. Адекватність трансформації національної економіки постіндустріальному напрямку глобальних перетворень / В.О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки: Збірник наукових праць. Вип. – №1(30). – К.:КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. – С. 292-300.
22. Циганова Н.В. Фінансові інновації та їх роль у розвитку інноваційного підприємництва // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : Зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конференції. – К.: КНЕУ, 2018. – С. 97-99. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/25360>
23. Лапко О. Трансфер технологій: проблеми та перспективи / О. Лапко, Т. Щедрина // Матеріали науково-практичної конференції «Утверждение инновационной модели развития экономики Украины». – Київ: НТТУ «КПІ». – № 4. – 2003. – С.203-222.
24. Творення простору суспільної довіри в Україні ХХІ століття : матеріали Міжнар. Науково-практ. конф., м. Львів, 17-19 лютого 2016 р. / відп. ред. С.М. Аржевітін. – К. : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. – 523 с.
25. Циганова Н.В. Концентрація та централізація капіталу в банківській сфері : монографія / Н.В. Циганова. – К. : КНЕУ, 2014. – 254, [2] с.
26. Сизоненко В.О. Механізми активізації інноваційної діяльності інтегрованих структур / В.О. Сизоненко // Теоретичні та прикладні питання економіки: Збірник наукових праць. Вип. – № 27. – К.:КНУ ім. Тараса Шевченка, 2012. – С. 76-87.

References

1. Vafina N.K. Transnatsionalizatsiya proizvodstva v svete teorii samoorganizatsii ekonomicheskikh sistem: monografiya / N.K. Vafina. – М.: Izd-vo KGFI, 2002. – 316 s.
2. Kutsyk P.O. Hlobal'na ekonomika: pryntsyipy stanovlennya, funktsionuvannya, rehulyuvannya ta rozvytku: monohrafiya / P.O. Kutsyk, O.I Kovtun, H.I Bashnyanyn. – L'viv: LKA, 2015. – 594 s.
3. Mizhnarodnyy biznes: pidruchnyk. – К.: VPTS «Kyuyivs'kyu universytet», 2009. – 623 s.
4. Rohach O.I. Mizhnarodni investytsiyi: teoriya i praktyka mizhnarodnoho biznesu: pidruchnyk / O.I. Rohach. – К.: Lybid', 2005. – 720 s.
5. Tsyganov S.A. Formuvannya hlobal'noho finansovoho seredovyscha / S.A. Tsyganov, N.V. Tsyganova // Aktual'ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: Zb. nauk. pr. – 2012. – Vypusk 110, ch.1. – S. 54-56.
6. Dunning J. Multinational Enterprise and the Global Economy / J.A. Dunning. – MA: Addison-Wesley. 1993. – 305 p.
7. Pitelis KH.N. Transnatsional'naya kompaniya: traktovka z pozitsiy resursnoy kontseptsii / KH.N. Pitelis // Rossiyskiy zhurnal menedzhmenta. – T.5. – 2007. – № 11. – S.21-40.
8. Fortune Global 500. Available at: <http://fortune.com/fortune500>.
9. Mayanova E. Vzayemodiya transnatsional'nykh korporatsiy z natsional'nymy kompaniyamy // Analitychne vydannya fondu im. Fridrikha Eberta. Available at: <http://www.fes.kiev.ua/>
10. World economy: Global FDI: the rocky road to recovery. Available at: <http://viewswire.eiv.com/index>
11. Tkachenko D.O. Sutnist' transnatsionalizatsiyi ta osoblyvosti diyal'nosti TNK v umovakh hlobal'noyi ekonomiky / D.O. Tkachenko // Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho

- humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment. – 2015. – Vyp. 13. – S. 72-76.
12. Titov A.N. Tendentsii formirovaniya transnatsional'nykh korporatsiy / A.N. Titov // Vestnik KGU im. N.A. Nekrasova. – 2011. - № 4. – S. 247-248.
13. World Investment Report 2017. Transnational Corporations... Industries and Development – UNCTAD, United Nations, New York and Geneva, 2017. – URL:<http://unctad.org/>
14. Groizard Jose Luis. Technology Trade / Jose Luis Groizard – University of the Balearic Islands, 2008. – 33 p.
15. Bazhal Yu.M. Ekonomichna teoriya tekhnolohichnykh zmin: navchal'nyy posibnyk // YU.M. Bazhal. – K.: Zapovit, 1996. – 238 s.
16. The 2015 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. Publications Office of the European Union Luxembourg, 2015. – 114 p. Available at: <http://iri.jrc.ec.europa.eu/scoreboard15.html>
17. United Nations. Comtrade database. Available at: <https://comtrade.un.org/>
18. Vitrenko A.O. Servisna ekonomika: teoriya, suchasni vyklyky ta hlobal'ni trendy: monohrafiya / A.O. Vitrenko. – K.: Znannya, 2016. – 413 s.
19. D'Aveni Richard F. Hypercompetition closes in – Mastering Global Business / Financial Times Special Report. – 1998. – Febr. 6. – p. 12.
20. Filyuk H.M. Konkurentsya i monopoliya v epokhu hlobalizatsiyi: monohrafiya / H.M. Filyuk. – Zhytomyr: ZHDU im. I. Franka, 2009. – 404 s.
21. Syzonenko V.O. Adekvatnist' transformatsiyi natsional'noyi ekonomiky postindustrial'nomu napryamu hlobal'nykh peretvoren' / V.O. Syzonenko // Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky: Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. – №1(30). – K.:KNU im. Tarasa Shevchenka, 2015. – S. 292-300.
22. Tsyganova N.V. Finansovi innovatsiyi ta yikh rol' u rozvytku innovatsiynoho pidpryyemnytstva // Innovatsiyne pidpryyemnytstvo: stan ta perspektyvy rozvytku: Zb. materialiv II Vseukr. nauk.-prakt. konferentsiyi. – K.: KNEU, 2018. – S. 97-99. Available at: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/25360>
23. Lapko O. Transfer tekhnolohiy: problemy ta perspektyvy / O. Lapko, T. Shchedrina // Materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Utverzhdeniye innovatsionnoy modeli razvitiya ekonomiki Ukrainy». – K.: NTTU «KPI». – № 4. – 2003. – S.203-222.
24. Tvorennya prostoru suspil'noyi doviry v Ukraini KHKHI stolittya : materialy Mizhnar. Naukovo-prakt. konf., m. L'viv, 17-19 lyutoho 2016 r. / vidp. red. S.M. Arzhevitin. – K. : DVNZ «Universytet bankivs'koyi spravy», 2017. – 523 s.
25. Tsyganova N.V. Kotsentratsiya ta tsentralizatsiya kapitalu v bankivs'kiy sferi : monohrafiya / N.V. Tsyganova. – K. : KNEU, 2014. – 254, [2] s.
26. Syzonenko V.O. Mekhanizmy aktyvizatsiyi innovatsiynoyi diyal'nosti intehrovanykh struktur / V.O. Syzonenko // Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky: Zbirnyk naukovykh prats'. Vyp. – № 27. – K.:KNU im. Tarasa Shevchenka, 2012. – S. 76-87.